

Ghalib
(International Journal of Law, Political Science and International Relations)

Journal Homepage: www.ghalibqjournal.com

ISSN

P: 2788-4155

E: 2788-6441

OPEN ACCESS

Publisher: Ghalib University-Herat

<https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.1.1.2>

Hydropolitical Analysis of the Qosh Tepa Project and Its Role in the National Development Strategy of the Islamic Emirate of Afghanistan

Alireza Ansary Kargar^{1*}, Mohammad Taqi Payman², Basir Ahmad Hasin³

^{*1}: Assistant Professor, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Science, Jami University, Herat, Afghanistan, (Corresponding author Email: alireza.kargar@jami.edu.af)

²: Assistant Professor, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Science, Ghalib University, Herat, Afghanistan, (Email: Taqi.payman@gmail.com)

³: Assistant Professor, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Science, Jami University, Herat, Afghanistan (Email: b.hasin@jami.edu.af)

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

PP: 29-58

Received:

13/ 10/2025

Accepted:

31/ 03/2026

Published:

09/ 05/2026

Background and Objective: As an upstream country in the Amu Darya basin, Afghanistan possesses significant hydropolitical potential; however, institutional weakness and the instability of water policies have limited the extent to which this potential has been mobilized in support of national development. The Qosh Tepa National Project, as one of the largest water-infrastructure schemes in the country, represents a strategic effort to transform latent hydropower into geopolitical and developmental leverage. The purpose of this study is to provide a hydro-political analysis of the Qosh Tepa Project and to explain its role within the policy of economic self-reliance and the national development strategy of the Islamic Emirate of Afghanistan.

Method: The study adopts an analytical–explanatory approach. Data were collected through library sources, official documents, analytical reports, and scholarly articles, and were examined using a qualitative, theme-based method with an emphasis on the interlinkages among water resources, political power, and national development.

Findings/ Result: The results indicate that Qosh Tepa constitutes a turning point in Afghanistan’s transition from a “peripheral actor” to an “influential player” in the Amu Darya basin. By establishing physical control over part of the river flow, the project contributes to the redistribution of hydropower and alters downstream dependency patterns. Domestically, it forms the core of policies promoting economic self-reliance and food self-sufficiency, supporting economic revitalization through the restoration of agriculture in the north, the reduction of wheat-import dependence, and the creation of extensive

employment opportunities. Politically, Qosh Tapa functions as a form of “symbolic state capital,” generating performance-based legitimacy for the Islamic Emirate through the demonstration of effective resource management.

Conclusion: The long-term success of the project depends on transitioning from hard hydro-hegemony to a cooperation-oriented model and institutionalizing water diplomacy with downstream states. The nexus between water control, economic development, and political authority suggests that Qosh Tapa may become a key pillar in shaping a new, development-oriented hydrological order in Afghanistan and Central Asia.

Keywords: Amu Darya, economic self-reliance, hydropolitics, national development, Qosh Tapa, water diplomacy.

Cite this article: Ansary Kargar, Alireza; Payman, Mohammad Taqi; Hasin, Basir Ahmad. (2026). Hydropolitical Analysis of the Qosh Tapa Project and Its Role in the National Development Strategy of the Islamic Emirate of Afghanistan. *Ghalib Journal*. 15(1). 29-58. <https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.1.1.2>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

1. Introduction

In recent decades, water has become one of the central elements in the security, economic, and political debates of the international system. Climate change, population growth, pressure on natural resources, and the increasing demand for agricultural production have transformed water from a natural resource into a geopolitical factor and an instrument of power. As an upstream country in the Amu Darya basin, Afghanistan possesses significant hydropolitical potential; however, institutional weakness and the instability of water policies have limited the extent to which this potential has been mobilized in support of national development. The Qosh Tapa National Project, as one of the largest water-infrastructure schemes in the country, represents a strategic effort to convert latent water power into geopolitical and developmental leverage. The purpose of this study is to provide a hydropolitical analysis of the Qosh Tapa Project and to explain its role within the policy of economic self-reliance and the national development strategy of the Islamic Emirate of Afghanistan.

The theoretical framework of the study is grounded in the nexus between hydropolitics and the developmental state. In this perspective, water functions as a source of power and a mechanism for redistributing political influence in transboundary basins, while upstream states benefit from a position of hydropolitical advantage. Within this framework, the Qosh Tapa Project is interpreted as a mechanism for strengthening Afghanistan’s geopolitical standing and generating performance-based state legitimacy through economic development, a model referred to as “hydro-developmentalism.” Accordingly, the study seeks to answer the core question of how the Qosh Tapa Project influences the national development policy of the Islamic Emirate of Afghanistan and reshapes the country’s geopolitical position within the hydropolitical equation of Central Asia.

2. Methodology

The study adopts an analytical–explanatory approach, and the data were collected from library sources, official documents, analytical reports, and scholarly articles. grounded in the conceptual framework of hydropolitics and the developmental state. This design was selected because the subject matter is strategic and multi-layered, requiring conceptual analysis and the interpretation of the interlinkages among water resources, political power,

and national development. Given the nature of the topic, quantitative or field-based methods are not suitable; instead, document analysis and the examination of scholarly texts and analytical data provide a deeper and more accurate understanding of the phenomenon.

The primary tools for data collection consisted of systematic note-taking from library sources, academic articles, specialized reports, and official documents. Data were collected within a defined time frame through access to scientific databases, reputable mapping and geospatial information websites, and credible documentary sources.

3. Results

The findings of the study indicate that the Qosh Tepa National Project represents a strategic turning point in Afghanistan's hydropolitical positioning within the Amu Darya basin. The analysis shows that by establishing physical control over a portion of the river flow, Afghanistan is transitioning from a "peripheral actor" to an "influential player" in the regional hydropolitical order. This shift contributes to the redistribution of hydropower and alters downstream dependency structures, particularly in relation to Uzbekistan and Turkmenistan. The project has therefore transformed water from a passive natural resource into an instrument of geopolitical leverage and bargaining power for the Islamic Emirate of Afghanistan.

At the domestic level, the findings reveal that Qosh Tepa forms the core of the Islamic Emirate's policy of economic self-reliance and food self-sufficiency. The project supports the revitalization of agricultural production in northern Afghanistan through the expansion of irrigated land, reduction of reliance on wheat imports, and creation of large-scale employment opportunities. These processes contribute to economic recovery, stabilization of rural livelihoods, and mitigation of subsistence dependency. The results further demonstrate that the project functions not only as an infrastructural intervention but also as a developmental mechanism linking water control to national production, social stability, and long-term economic resilience.

In political terms, the project operates as a form of "symbolic state capital." The study finds that the Islamic Emirate employs Qosh Tepa as a performance-based legitimacy instrument by showcasing administrative capacity, infrastructural competence, and effective resource management. The project strengthens state authority by reinforcing the perception of governance efficiency and centralized developmental decision-making. This contributes to the consolidation of internal political cohesion and enhances the state's credibility in the eyes of local communities and administrative structures.

At the regional level, the findings highlight that the project has redefined hydropolitical interactions in Central Asia. While it increases Afghanistan's bargaining capacity, it simultaneously necessitates diplomatic engagement with downstream states due to potential environmental and agricultural impacts. The study shows that the long-term sustainability of the project depends on moving from hard hydro-hegemony toward a cooperation-oriented framework rooted in transparency, institutionalized water diplomacy, and multilateral communication mechanisms.

The results also confirm the analytical relevance of the hydro-developmentalism model proposed in the study. The empirical interpretation demonstrates that water, development, and political authority are mutually reinforcing and operate in a cyclical relationship: water control generates development, development produces legitimacy, and legitimacy stabilizes political power. Qosh Tepa thus emerges as both a hydropolitical instrument and a developmental state-building project.

Overall, the findings indicate that the Qosh Tepa Project has the potential to reshape Afghanistan's geopolitical standing, strengthen domestic state capacity, and contribute to

economic transformation. However, its long-term success remains contingent upon institutional sustainability, environmental management, and cooperative regional engagement rather than unilateral resource control.

4. Conclusion

The purpose of this study was to analyze the Qosh Tepa National Project from a hydropolitical perspective and to explain its role in the national development strategy and economic self-reliance policy of the Islamic Emirate of Afghanistan. The findings demonstrate that the project marks a critical transition in Afghanistan's position within the Amu Darya basin, shifting the country from a peripheral actor to a more influential upstream player by establishing physical control over part of the river flow. These results are broadly consistent with previous research emphasizing the strategic, economic, and territorial implications of the Qosh Tepa Canal, while this study extends prior work by linking hydropolitical power to state legitimacy and developmental governance.

The study further shows that Qosh Tepa functions not only as an infrastructural and agricultural intervention, but also as a mechanism for strengthening performance-based legitimacy and consolidating political authority through the demonstration of resource-management capacity. At the domestic level, the project contributes to agricultural revitalization, food self-sufficiency, and rural employment, reinforcing the logic of hydro-developmentalism in which water control generates development, and development in turn produces political stability. At the regional level, however, the project reshapes hydropolitical dynamics and increases Afghanistan's bargaining leverage, while simultaneously creating a structural need for cooperative engagement with downstream states.

The results suggest that the long-term success of the project depends on institutional sustainability, environmental risk management, and a gradual transition from hard hydro-hegemony toward cooperation-oriented water diplomacy. Accordingly, the study recommends the establishment of formal hydrodiplomatic mechanisms with neighboring states, the integration of technical and environmental monitoring systems, and the alignment of the project with broader regional development and confidence-building frameworks.

5. Conflict of Interest

The authors declare that they have no financial, institutional, occupational, or professional conflicts of interest in relation to this research.

6. Acknowledgment

The authors declare that there are no individuals or institutions to acknowledge in relation to this study

غالب

(مجله بین المللی مطالعات حقوقی، سیاسی و روابط بین الملل)

صفحه اصلی مجله: www.ghalibqjournal.com

ISSN
P: 2788-4155
E: 2788-6441

OPEN ACCESS

<https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.I.1.2>

ناشر: پوهنتون / دانش گاه غالب - هرات

تحلیل هیدروپلیتیکی پروژه قوش تپه و جای گاه آن در راهبرد توسعه ملی امارت اسلامی افغانستان

علیرضا انصاری کارگر^{۱*}، محمدتقی پیمان^۲، بصیراحمد حصین^۳

^{۱*} پوهنیار دیپارتمنت روابط بین الملل، پوهنزی / دانش کده حقوق و علوم سیاسی، پوهنتون / دانش گاه جامی، هرات، افغانستان (ویسندۀ مسؤول: alireza.kargar@jami.edu.af)

^۲ پوهنیار دیپارتمنت روابط بین الملل، پوهنزی / دانش کده حقوق و علوم سیاسی، پوهنتون / دانش گاه غالب، هرات، افغانستان (taqi.payman@gmail.com)

^۳ پوهنمل دیپارتمنت روابط بین الملل، پوهنزی / دانش کده حقوق و علوم سیاسی، پوهنتون / دانش گاه جامی، هرات، افغانستان (b.hasin@jami.edu.af)

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

صص: ۲۹-۵۸

دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۱۱

نشر: ۱۴۰۵/۰۲/۱۹

زمینه و هدف: افغانستان به عنوان کشور بالادست در حوضه آمودریا از ظرفیت هیدروپلیتیکی مهمی برخوردار است؛ اما ضعف نهادی و ناپایداری سیاست های آبی سبب شده این ظرفیت کمتر در مسیر توسعه ملی به کار گرفته شود. پروژه ملی قوش تپه به عنوان یکی از بزرگترین طرح های آبی کشور، تلاشی راهبردی برای تبدیل قدرت بالقوه آبی به قدرت ژئوپلیتیکی و توسعه یی است. هدف این پژوهش، تحلیل هیدروپلیتیکی پروژه قوش تپه و تبیین نقش آن در سیاست خوداتکایی اقتصادی و راهبرد توسعه ملی امارت اسلامی افغانستان بوده است.

روش: این پژوهش با رویکرد تحلیلی - تبیینی انجام شده و داده ها براساس منابع کتابخانه یی، اسناد رسمی، گزارش های تحلیلی و مقالات علمی گردآوری شده است. تحلیل داده ها با روش کیفی مضمون محور و با تمرکز بر پیوند میان متغیرهای آب، قدرت سیاسی و توسعه ملی صورت گرفته است.

یافته ها: یافته های پژوهش، نشان می دهد قوش تپه نقطه گذار افغانستان از «بازیگر حاشیه یی» به «کنش گر مؤثر» در حوضه آمودریاست و با ایجاد کنترل فیزیکی بر بخشی از جریان آب، به بازتوزیع قدرت آبی و تغییر الگوی وابسته گی پایین دست منجر می شود. در سطح داخلی، این پروژه هسته سیاست خوداتکایی اقتصادی و خودکفایی غذایی است و با احیای کشاورزی شمال، کاهش وابسته گی به واردات گندم و ایجاد اشتغال گسترده، به بازسازی اقتصاد و کاهش وابسته گی معیشتی کمک می کند. در سطح سیاسی، قوش تپه به مثابه «سرمایه نمادین دولت» عمل کرده و از طریق نمایش کارآمدی در مدیریت منابع، نوعی مشروعیت عمل کردی برای

امارت اسلامی تولید می‌کند.

نتیجه‌گیری: موفقیت پایدار پروژه منوط به گذار از هیدروهمژمونی سخت به الگوی هم‌کارمحور و نهادینه‌سازی دیپلماسی آب با کشورهای پایین دست است. پیوند میان کنترل آب، توسعه اقتصادی و اقتدار سیاسی نشان می‌دهد قوش تپه می‌تواند به یکی از ارکان شکل‌گیری نظم نوین آبی و توسعه‌محور در افغانستان و آسیای میانه بدل شود.

کلیدواژه‌ها: آمودریا، توسعه ملی، خوداتکایی اقتصادی، دیپلماسی آب، قوش تپه، هیدروپلیتیک.

ارجاع به این مقاله: انصاری کارگر، علیرضا؛ پیمان، محمدتقی و حصین، بصیراحمد. (۱۴۰۵). تحلیل هیدروپلیتیکی پروژه قوش تپه و جای‌گاه آن در راه‌برد توسعه ملی امارت اسلامی افغانستان. فصل‌نامه علمی - پژوهشی غالب. ۱۱۵(۱). ۲۹ - ۵۸. <https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.I.1.2>

این مقاله تحت مجوز بین‌المللی Creative Commons Attribution 4.0 International License منتشر شده است.

۱. مقدمه

در دهه‌های اخیر، آب به یکی از عناصر محوری در مباحث امنیتی، اقتصادی و سیاسی نظام بین‌الملل بدل شده است. تغییرات اقلیمی، رشد جمعیت، فشار بر منابع طبیعی و نیاز روزافزون به تولیدات کشاورزی، موجب شده‌اند تا آب از یک منبع طبیعی به عاملی ژئوپلیتیکی و ابزار قدرت تبدیل شود. در چنین شرایطی، مفهوم «هیدروپلیتیک» به‌عنوان شاخه‌یی از ژئوپلیتیک، با تمرکز بر روابط میان منابع آب، قدرت سیاسی و سیاست توسعه، جای‌گاه ویژه‌یی در مطالعات راه‌بردی یافته است (ذکی و هم‌کاران، ۱۴۰۱: ۹۸). در این چارچوب، کنترل، مدیریت و توزیع منابع آبی، نه تنها مسأله‌یی فنی یا زیست‌محیطی، بل که موضوعی مرتبط با اقتدار دولت‌ها و موازنه قدرت منطقه‌یی تلقی می‌شود.

افغانستان از منظر هیدروپلیتیکی موقعیتی خاص دارد. این کشور با وجود آن‌که در زمره سرچشمه‌های اصلی رودخانه‌های مهم آسیای میانه و جنوب غرب آسیا قرار دارد، اما در بخش اعظم تاریخ معاصر، نتوانسته از این ظرفیت در جهت توسعه و تثبیت ساختار اقتصادی خود بهره‌برداری مؤثر کند. ضعف نهادی، جنگ‌های ممتد، و نبود سیاست پایدار در مدیریت منابع آبی، افغانستان را از یک قدرت بالقوه آبی به کشوری با آسیب‌پذیری هیدروپلیتیکی تبدیل کرده است. این آسیب‌پذیری در شرایطی بروز یافته که کشور در رأس بسیاری از حوضه‌های آبریز منطقه قرار دارد و جریان‌های حیاتی چون آمودریا و هلمند از کوهستان‌های آن سرچشمه می‌گیرند.

در بستر چنین واقعیتی، مدیریت آب برای افغانستان مفهومی فراتر از بهره‌برداری اقتصادی یافته و به مسأله‌یی سیاسی و امنیتی تبدیل شده است. امارت اسلامی بعد از به قدرت رسیدن، هم‌واره کوشیده از ظرفیت منابع آبی در جهت مشروعیت‌سازی داخلی، تقویت بنیان‌های اقتصادی و تحکیم موقعیت ژئوپلیتیکی بهره‌گیرد (انصاری کارگر و هم‌کاران، ۱۴۰۴: ۵۶). آب در این معنا، «سرمایه

قدرت ملی» است؛ منبعی که کنترل آن می‌تواند به بازتعریف روابط قدرت در داخل و پیرامون کشور منجر شود.

در چنین زمینه‌یی، پروژه‌های آبی بزرگ — از جمله پروژه قوش تپه — مصداق بارز پیوند میان توسعه ملی و سیاست در افغانستان هستند؛ زیرا مفهوم توسعه ملی در واقع یعنی بسیج منابع انسانی و مادی کشور برای بهبود مستمر کیفیت زندگی مردم در چارچوب اهداف راه‌بردی و هویت ملی (Turner & Wangchuk, 2025) قابل فهم است؛ بنابراین، این پروژه‌ها به‌ویژه در حوضه آمودریا، نشان‌دهنده تلاش دولت برای انتقال قدرت بالقوه آبی به قدرت بالفعل توسعه‌ی و سیاسی‌اند. در این چارچوب (توسعه ملی)، قوش تپه نه صرفاً طرحی مهندسی، بل که بخشی از راه‌برد کلان دولت در جهت خودکفایی غذایی، احیای کشاورزی و تثبیت اقتدار ملی به‌شمار می‌آید. اهمیت این پروژه از آن‌روست که برای نخستین بار در تاریخ معاصر افغانستان، مسأله بهره‌برداری از آب‌های فرامرزی در سطحی سازمان‌یافته و با پیامدهای منطقه‌یی مورد پی‌گیری قرار گرفته است.

در همین راستا، قوش تپه بازتابی از تلاش دولت برای تحقق راه‌برد توسعه‌یی نوین است؛ راه‌بردی که در پی جای‌گزینی وابسته‌گی خارجی با بهره‌برداری از منابع داخلی است. این پروژه در عمل به یکی از محورهای نمادین سیاست توسعه ملی امارت اسلامی بدل شده و به‌مثابه ابزاری برای بازتعریف رابطه میان قدرت و توسعه در افغانستان عمل می‌کند. در چارچوب این سیاست، کنترل منابع آب معادل کنترل مسیر آینده کشور تلقی می‌شود و قوش تپه به‌عنوان نماد «استقلال آبی»، بیان‌گر اراده سیاسی حکومت در جهت بازسازی اقتصادی از درون است.

باین‌حال، پیامدهای چنین پروژه‌یی تنها در قلمرو داخلی محدود نمی‌ماند. در سطح منطقه‌یی، اجرای طرح‌های گسترده انتقال آب از آمودریا به‌طور مستقیم بر منافع کشورهای پایین‌دست، مانند ازبکستان و ترکمنستان تأثیر می‌گذارد. از آن‌جا که بخش وسیعی از زمین‌های کشاورزی این کشورها به منابع آب آمودریا وابسته است، هرگونه کاهش در جریان طبیعی رودخانه می‌تواند تولیدات کشاورزی، امنیت غذایی و حتی ثبات سیاسی آن‌ها را دچار چالش کند (Abdurazzokov, 2024)؛ بنابراین، افغانستان با اجرای پروژه‌هایی نظیر قوش تپه، عملاً در موقعیتی قرار گرفته است که می‌تواند معادلات ژئوپلیتیکی منطقه را تغییر دهد.

این تحول، افغانستان را در مرکز نوعی دیپلماسی آبی قرار داده است؛ دیپلماسی‌یی که مبتنی بر توازن میان منافع ملی و الزامات همکاری منطقه‌یی است. اتخاذ سیاستی که هم‌زمان بتواند توسعه داخلی را پیش ببرد و از ایجاد بی‌اعتمادی در میان هم‌سایه‌گان جلوگیری کند، نیازمند درک عمیق از ساختار هیدروپلیتیکی منطقه است. در غیر این صورت، ظرفیت آبی کشور به‌جای تقویت قدرت ملی، می‌تواند به عامل تنش و واگرایی بدل شود.

در سطح کلان‌تر، پروژه قوش تپه بازتاب تعامل میان سیاست توسعه ملی و محیط ژئوپلیتیکی منطقه‌ای است (Al-Muqdad, 2022). در بُعد نخست، این پروژه تلاشی است برای احیای کشاورزی و تأمین امنیت غذایی در کشوری که اقتصاد آن به شدت وابسته به کمک‌های خارجی بوده است. در بُعد دوم، این اقدام افغانستان را در موقعیت بازیگری قرار می‌دهد که می‌تواند جریان آب را به‌عنوان متغیری راه‌بردی در روابط منطقه‌ای به کار گیرد. نتیجه چنین فرایندی بازتعریف موقعیت ژئوپلیتیکی افغانستان در آسیای میانه است؛ از کشوری مصرف‌کننده و تابع سیاست‌های بیرونی به کشوری اثرگذار بر موازنه قدرت و تعاملات فرامرزی.

در مورد پیشینه پژوهش باید نگاشت که نسبت به موضوع قوش تپه کارهای پراکنده‌ی صورت گرفته و عمدتاً بر ابعاد فنی این پروژه تمرکز شده است؛ در حالی که کم‌تر مقاله‌ی بر ماهیت راه‌بردی آن چه در سطح هیدروپلیتیک منطقه‌ی و پیوند آن با توسعه ملی توجه شده است. در ادامه به برخی از مقالاتی که پیوندی نسبت به موضوع کنونی دارد پرداخته می‌شود.

کراسلین^۱ (۲۰۲۵) در مقاله‌ی «پایش پروژه کانال قوش تپه: تحلیل زمانی - مکانی انحراف آب توسط طالبان^۲» یافته است که، تصاویر ماهواره‌ی با تناوب بالا نشان می‌دهد که تا پایان ۲۰۲۴ م. حدود ۲۰۶ کیلومتر (نزدیک به ۷۰ درصد) کانال قوش تپه حفاری شده و با وجود احتمال عملیاتی شدن در ۲۰۲۶ م. مشاهده یک شکسته‌گی دیواره و ایجاد پهنه آبی بیش از ۱۰ کیلومتر نگرانی‌هایی درباره یک‌پارچه‌گی ساختاری کانال ایجاد کرده و احتمال تأخیر بهره‌برداری تا ۲۰۲۸ م. یا بیش‌تر را مطرح می‌کند؛ درحالی که در صورت تکمیل، کانال می‌تواند تا ۱۷ درصد جریان رود آمو را منحرف سازد.

سربلند و ستانکزی (۲۰۲۴ م.) در مقاله «تأثیر کانال قوش تپه بر توسعه اقتصادی: اهمیت تاریخی و ارزیابی اهداف توسعه پایدار ۲۰۳۰ م در افغانستان^۳» یافته است، که مدیریت مؤثر کانال قوش تپه می‌تواند نقش مهمی در بهبود معیشت مردم افغانستان از طریق تقویت توسعه اقتصادی، افزایش اهمیت تاریخی و کمک به تحقق بخشی از اهداف توسعه پایدار ۲۰۳۰ م. ایفا کند. این پروژه ظرفیت تحول در بخش کشاورزی، جذب سرمایه‌گذاری، ایجاد اشتغال، تقویت توان صادراتی و کاهش کم‌بود آب را دارد و در نهایت می‌تواند به کاهش فقر، ارتقای امنیت غذایی، گسترش زیرساخت‌های پایدار و حفاظت از محیط زیست و اکوسیستم‌های خشکی کمک کند.

¹. Enerel Crosslin

². Monitoring the Qosh Tapa Canal Project: A Geospatial Timeline of Taliban Water Diversion

³. Qosh Tapa Canal Impact On Economic Development:

Historical Significance And Assessing SDGs 2030 In Afghanistan

مشتاق (۲۰۲۴ م.) در مقاله «اهمیت اقتصادی و خودکفایی کانال آبیاری قوش تپه^۱» نگاهش است که، کانال آبیاری قوش تپه پروژه‌یی بزرگ در افغانستان است که با انتقال آب رود آمو، بخش بزرگی از زمین‌های بایر را به اراضی حاصل‌خیز تبدیل کرده و زمینه افزایش تولیدات کشاورزی، خودکفایی غذایی و رشد اقتصادی را فراهم می‌کند.

یافته‌های مقاله «تأثیر هیدروپلیتیک منطقه‌یی حکومت امارت اسلامی افغانستان بر هم‌گرایی منابع آبی فرامرزی» از انصاری کارگر، حصین و رحیمی (۱۴۰۴)، نشان می‌دهد که حکومت کنونی افغانستان به دلیل برخورداری از استقلال سیاسی، حق حاکمیت آبی، موقعیت دست بالا در برابر کشورهای هم‌سایه و وابستگی آن‌ها به آب‌های افغانستان، این کشور را در جای‌گاهی خاص قرار داده است.

خادم‌زاده (۱۴۰۴)، در مقاله «رویکرد آبی طالبان: تأثیر پروژه قوش تپه بر تعارض و هم‌کاری منطقه‌یی» نگاهش است که باتوجه به کم‌بود منابع آبی، مدیریت رودخانه‌های مرزی می‌تواند هم منبع هم‌کاری و هم بستر تنش میان کشورها باشد. بازگشت امارت اسلامی به قدرت چشم‌انداز هیدروپلیتیک منطقه را تغییر داده و پروژه‌هایی مانند قوش تپه نگرانی کشورهای پایین را افزایش داده است.

با توجه به یافته‌های پیشینه پژوهش، دیده می‌شود که موضوع قوش تپه هنوز در چارچوب هیدروپلیتیک و راه‌برد توسعه ملی امارت اسلامی به صورت دقیق بررسی نشده است. این مقاله تلاش می‌کند تا با بهره‌گیری از ترکیب دو مفهوم هیدروپلیتیک - توسعه‌گرایی، هم به ابعاد منطقه‌یی این پروژه بپردازد و هم تأثیر آن بر توسعه ملی؛ بنابراین، این مطالعه در پی پاسخ به این پرسش بنیادین است؛ پروژه قوش تپه چه‌گونه بر سیاست توسعه ملی امارت اسلامی افغانستان و جای‌گاه ژئوپلیتیکی این کشور در معادله آبی آسیای میانه اثر می‌گذارد؟ برای پاسخ به پرسش از روش تحلیلی - تبیینی و از ابزار کتاب‌خانه، اسناد رسمی، سایت‌های معتبر و مقالات علمی به مثابه مواد خام تحلیلی استفاده شده است.

۲. هیدرو - توسعه‌گرایی^۲

تحلیل هیدروپلیتیکی پروژه قوش تپه بر سه متغیر اصلی استوار است: منابع آب، قدرت سیاسی، و راه‌برد توسعه ملی. در این چارچوب، آب نه تنها عامل بقا بل که عرصه‌یی برای رقابت بر سر نفوذ و کنترل است (انصاری کارگر، ۱۴۰۴: ۴۹). کشورهایی که در بالادست منابع آبی قرار دارند، از موقعیتی

^۱. The Economic Importance and Self-Sufficiency of QOSH TEPA Irrigation Canal

^۲. Hydro-Developmentalism

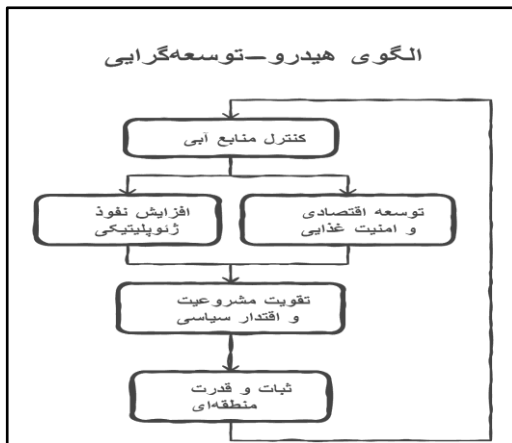
ممتاز برخوردارند و می‌توانند از آب به‌عنوان اهرمی برای افزایش نفوذ سیاسی یا اقتصادی استفاده کنند (Hayat et al., 2022). افغانستان در جای‌گاه یک کشور بالادست، اگر بتواند ظرفیت‌های آبی خود را در قالب راه‌بردی پایدار و منطبق بر ملاحظات منطقه‌ی مدیریت کند، می‌تواند از یک بازیگر منفعل به بازیگری مؤثر در معادله ژئوپلیتیکی آسیای میانه تبدیل شود.

پروژه قوش تپه نه فقط یک طرح آبی و کشاورزی است، بل که حامل منطق سیاسی و راه‌بردی است که در آن آب، توسعه و قدرت به‌طور درهم‌تنیده عمل می‌کنند. در جوامع درحال‌گذار و ساختارهای سیاسی شکننده، مدیریت منابع طبیعی به ابزاری برای بازسازی اقتدار دولت و تثبیت موقعیت ژئوپلیتیکی آن تبدیل می‌شود (Mushtaq, 2024)؛ به‌عبارت دیگر، آب نه‌تنها منبعی طبیعی بل که عنصر قدرت و امکان مشروعیت در صورت تبیین در چارچوب منافع ملی می‌تواند شود.

نقطه آغاز این تحلیل نظریه «هیدروهژمونی» است. در این نظریه، آب به‌عنوان منبع استراتژیک در حوضه‌های فرامرزی تلقی می‌شود و کشورهای بالادست بر سر کنترل آن رقابت می‌کنند (Thomas & Warner, 2015). افغانستان، که به‌دلیل ضعف نهادی و جنگ‌های ممتد در گذشته قادر به بهره‌برداری کامل از موقعیت بالادستی خود در رود آمو نبود، اکنون با پروژه قوش تپه درصدد است از طریق ایجاد کنترل فیزیکی بر جریان آب، از جای‌گاه دولت فرودست به دولت فعال در مناسبات آبی منطقه گذار کند. در منطق هیدروهژمونی، این اقدام بازتوزیع قدرت آبی را در پی دارد و می‌تواند توازن ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی را دگرگون سازد.

باین‌حال، تحلیل صرفاً در سطح ژئوپلیتیکی کافی نیست. کنترل آب باید به توسعه و رفاه داخلی منتهی شود تا مشروعیت ایجاد کند. در این‌جا، نظریه دولت توسعه‌گرا به ما کمک می‌کند که منطق درونی رفتار دولت را بفهمیم. در جوامعی که دولت با ضعف کارآمدی روبه‌رو است، پروژه‌های بزرگ زیربنایی وسیله‌ی برای بازسازی اقتدار سیاسی به‌شمار می‌روند (Zeitoun & Warner, 2006). دولت توسعه‌گرا اقتدار خود را نه از راه مشارکت سیاسی بل که از طریق کارآمدی اقتصادی و توان مدیریت منابع تثبیت می‌کند. پروژه قوش تپه در این زمینه تنها برای آبیاری زمین‌های شمال افغانستان نیست، بل که ابزاری است برای بازنمایی کارآمدی و استقلال دولت در برابر جامعه و جهان.

در پیوند میان این دو منطق نظری، یعنی هیدروپلیتیک و دولت توسعه‌گرا، چارچوب تحلیلی پژوهش شکل می‌گیرد. کنترل آب در سطح منطقه‌ی به دولت افغانستان قدرت چانه‌زنی و استقلال سیاسی می‌دهد، و در سطح ملی، همان کنترل به ابزار مشروعیت و اقتدار داخلی بدل می‌شود؛ بنابراین، پروژه قوش تپه را می‌توان به‌عنوان فرایندی برای تبدیل منابع طبیعی به منابع سیاسی دانست که در آن دولت می‌کوشد از طریق مدیریت منابع آبی هم موقعیت ژئوپلیتیکی خود را ارتقا دهد و هم پایه‌های اقتدار داخلی را بازسازی کند.

تصویر (۱): الگوی هیدرو - توسعه‌گرایی

این رابطه‌ی خطی و ساده نیست؛ بل که بازگشتی و تعاملی است. هر موفقیت در سطح داخلی، یعنی افزایش کارآمدی و رضایت اجتماعی، ظرفیت دولت را برای حفظ کنترل منطقه‌ی افزایش می‌دهد و هر دستاورد در سطح منطقه، یعنی تقویت قدرت ژئوپلیتیکی، اعتماد و انسجام داخلی را تقویت می‌کند (Pascual et al., 2024)؛ بنابراین، پروژه قوش تپه را باید در قالب چرخه‌ی فهمید که در آن کنترل آب منجر به توسعه، توسعه منجر به مشروعیت، و مشروعیت منجر به ثبات و استمرار قدرت می‌شود.

موفقیت قوش تپه زمانی کامل است که بتواند ضمن تقویت قدرت دولت، رفاه و امنیت غذایی مردم شمال افغانستان را نیز بهبود بخشد. به این ترتیب، چارچوب نظری این پژوهش نشان می‌دهد که پروژه قوش تپه یک سازه چندوجهی است، که هم در سطح بیرونی و هم در سطح درونی معنا می‌یابد. در سطح بیرونی، تجلی سیاست هیدروپلیتیکی برای تغییر توازن قدرت منطقه‌ی است؛ در سطح درونی، ابزار دولت‌سازی و مشروعیت‌سازی در قالب دولت توسعه‌گرا (Masudi et al., 2025). پیوند این دو سطح، منطق اصلی تحلیل را شکل می‌دهد: افغانستان در تلاش است از طریق کنترل آب، توسعه تولید کند و از طریق توسعه، اقتدار سیاسی و هویتی خود را بازسازی نماید.

این منطق را می‌توان «هیدرو - توسعه‌گرایی» نامید (تصویر ۱)؛ مدلی که در آن آب هم‌زمان منبع قدرت و مشروعیت است. امارت اسلامی افغانستان با اجرای پروژه قوش تپه می‌کوشد از یک‌سو در عرصه منطقه‌ی استقلال و نفوذ خود را بازباید، و از سوی دیگر در داخل کشور، پایه‌های مشروعیت خود را بر مبنای کارآمدی و خوداتکایی استوار کند (خادم‌زاده، ۱۴۰۴: ۲۳۴). با اتکا به مفهوم هیدرو - توسعه‌گرایی، قوش تپه نه صرفاً پروژه‌ی فنی، بل که تجسم سیاسی است که قدرت

ژئوپلیتیکی را به توسعه و توسعه را به اقتدار سیاسی پیوند می‌دهد؛ سیاستی که در آن آب به ابزار بازسازی دولت و سامان‌دهی نظم جدید در افغانستان تبدیل می‌شود.

۰۳. روش تحقیق

این پژوهش از نظر ماهیت، کیفی و از نظر روی‌کرد، تحلیلی و تبیینی است و با تکیه بر چارچوب مفهومی هیدروپلیتیک و دولت توسعه‌گرا انجام شده است. انتخاب این طراحی به این دلیل صورت گرفت که موضوع پژوهش ماهیتی راه‌بردی و چندسطحی دارد و نیازمند تحلیل مفهومی و تفسیر پیوند میان متغیرهای آب، قدرت سیاسی و توسعه ملی است. در چنین موضوعی استفاده از روش‌های کمی یا میدانی کارآمد نیست و بررسی پدیده از طریق تحلیل اسناد، متون علمی و داده‌های تحلیلی امکان تبیین عمیق‌تر را فراهم می‌کند.

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، فیش‌برداری نظام‌مند از منابع کتابخانه‌یی، مقالات علمی، گزارش‌های تخصصی و اسناد رسمی بوده است. گردآوری داده‌ها در بازه زمانی مشخص و از طریق دسترسی به پای‌گاه‌های علمی، وب‌گاه‌های معتبر نقشه‌برداری، داده‌های جغرافیایی و اسناد معتبر انجام شده است.

۰۴. یافته‌ها

۴-۱. جای‌گاه ژئوپلیتیکی افغانستان در حوضه آمودریا

از منظر هیدروپلیتیک، افغانستان در یکی از حساس‌ترین مناطق ژئوآبی جهان قرار دارد. حوضه رود آمودریا که حدود ۱,۵ میلیون کیلومتر مربع از قلمرو آسیای مرکزی را دربر می‌گیرد، بستر اصلی تعاملات و تعارضات آبی میان کشورهای بالادست و پایین‌دست است (نقشه ۲). در این ساختار، افغانستان با وجود برخورداری از منابع بالادستی قابل توجه، طی قرن بیستم عملاً بازیگر حاشیه‌یی در نظام مدیریت آب منطقه‌یی بوده است (Sarbiland & Stanikzai, 2024). ضعف تاریخی در ظرفیت نهادی و دیپلماتیک موجب شده است که سهم واقعی کشور از منابع مشترک، کم‌تر از ظرفیت طبیعی آن باقی بماند.

پروژه قوش تپه را می‌توان به‌عنوان نقطه عطفی در بازتعریف موقعیت هیدروپلیتیکی افغانستان تلقی کرد. این پروژه، که انحراف بخشی از جریان آمودریا را به‌منظور توسعه کشاورزی شمال افغانستان دنبال می‌کند (جدول ۱)، به‌طور بنیادین دو مؤلفه را تغییر می‌دهد: نخست، ساختار وابسته‌گی متقابل آبی میان افغانستان و کشورهای آسیای مرکزی؛ و دوم، تصور سیاسی از قدرت آبی افغانستان در سطح منطقه (Turner & Wangchuk, 2025).

در نظریه‌های نوین هیدروپلیتیک، دسترسی به منابع آب مشترک نه فقط یک مسأله فنی، بل که ابزاری برای بازتولید قدرت و حاکمیت ملی است؛ براین اساس، دولت‌هایی که توانایی مهار، ذخیره یا توزیع منابع آبی را در اختیار دارند، در تعاملات منطقه‌یی از موقعیت برتر برخوردار می‌شوند؛ مفهومی که در ادبیات روابط بین‌الملل به آن «هیدروهژمونی»^۱ گفته می‌شود. از این منظر، پروژه قوش‌تپه می‌تواند زمینه شکل‌گیری نوعی «قدرت آبی متوازن» در حوضه آمودریا را فراهم آورد؛ زیرا افغانستان با بهره‌گیری از حق طبیعی خود در بالادست، از موقعیت صرفاً مصرف‌کننده به موقعیت تنظیم‌کننده تبدیل می‌شود.

در عین حال، این تحرک ژئوپلیتیکی به معنای بازتعریف مسؤولیت‌های منطقه‌یی نیز هست. هرگونه تغییر در حجم برداشت آب از بالادست، در محیطی که کم‌بود آب مزمن است، باید بر پایه اصول هم‌کاری و شفافیت مدیریت شود تا از برداشت سیاسی یا تهدیدمحور جلوگیری گردد. در این چارچوب، مفهوم «تعامل متقارن» اهمیت می‌یابد؛ یعنی هر دولت ضمن استفاده از حق خود، تعهد دارد آثار اقداماتش را بر امنیت زیست‌محیطی و انسانی دیگر کشورها نیز در نظر گیرد. موفقیت پروژه قوش‌تپه از این منظر، وابسته به توان افغانستان در تبدیل منطق تسلط به منطق تعامل است.

یکی از دستاوردهای نظری مطالعات جدید هیدروپلیتیک، تفکیک میان «هیدروهژمونی سخت» و «هیدروهژمونی نرم» است. در شکل سخت، کشور بالادست از برتری فنی و موقعیتی خود برای کنترل منابع استفاده می‌کند؛ درحالی‌که در شکل نرم، دولت‌ها با استفاده از دیپلماسی، گفت‌وگو و نهادسازی، قدرت آبی را به قدرت هم‌کاری تبدیل می‌کنند (Zeitoun & Warner, 2006). آینده پروژه قوش‌تپه تا حد زیادی به چه‌گونه‌گی حرکت امارت اسلامی افغانستان از الگوی نخست به الگوی دوم وابسته است. در چارچوب نظریه «امنیت جمعی آبی»^۲، منابع مشترک زمانی پایدار می‌مانند که کشورها از روی‌کرد حاصل جمع صفر^۳ فاصله بگیرند و منافع خود را در قالب شبکه‌یی از وابسته‌گی‌های متقابل تعریف کنند (کاویانی‌راد و هم‌کاران، ۱۳۹۸: ۲۸). افغانستان در این مسیر می‌تواند با ابتکار دیپلماسی چندسطحی، پروژه قوش‌تپه را به محور گفت‌وگوی منطقه‌یی تبدیل کند.

۴-۲. پیامدهای منطقه‌یی پروژه قوش‌تپه

از دیدگاه ژئوپلیتیکی، پروژه قوش‌تپه در دو سطح تأثیرگذار است: نخست در سطح داخلی، که بازتاب قدرت دولت در اعمال حاکمیت بر منابع طبیعی است، و دوم در سطح منطقه‌یی، که موجب تغییر در ساختار روابط آبی آسیای مرکزی می‌شود.

1. Hydro-hegemony

2. Collective Water Security

3. Zero-sum

در سطح منطقه‌ای، افغانستان با اجرای این پروژه، به‌طور ضمنی ساختار سنتی وابسته‌گی آبی را به چالش می‌کشد. تا پیش از این، کشورهای پایین‌دست، به‌ویژه ازبکستان و ترکمنستان، در تعیین رژیم بهره‌برداری از آمودریا نقش غالب داشتند. اکنون با ورود افغانستان به مرحله برداشت مؤثر، توزیع قدرت آبی در منطقه از حالت «نامتقارن» به وضعیت «چندقطبی متقارن» در حال گذار است (فرجی، ۱۴۰۰: ۱۹۲). این تحول، در ادبیات هیدروپلیتیک، نشانه‌یی از گذار از «نظام هژمونیک آب» به «نظام هم‌کاری نسبی» تلقی می‌شود؛ وضعیتی که در آن هیچ کشوری توان کنترل کامل جریان منابع را ندارد و تعامل چندجانبه ضرورت می‌یابد.

نقشه (۲): نقشه رود آمو، منبع (n.d./, <https://www.cawater-info.net/>)

ازبکستان، به‌عنوان بزرگ‌ترین ذی‌نفع پایین‌دست، با واقع‌گرایی سیاسی کوشیده است از شکل‌گیری منطق تقابل جلوگیری کند. روی کرد هم‌کاری جویانه تاشکند، که خود را در گفت‌وگوهای دوجانبه و پیش‌نهاد هم‌کاری فنی نشان می‌دهد، حاکی از درک متقابل نسبت به ضرورت تنظیم روابط آبی براساس منافع مشترک است. این امر در چارچوب نظریه «وابسته‌گی متقابل پیچیده»^۱

^۱. Complex Interdependence

قابل تحلیل است (گرگیچ و خزایی، ۱۳۹۸: ۵۰)؛ زیرا آب به‌عنوان کالایی حیاتی، کشورها را در زنجیره‌یی از منافع متقابل قرار می‌دهد که منازعه مستقیم را پرهزینه می‌سازد. ازبکستان بدون تردید بیش‌ترین حساسیت را نسبت به پروژه قوش‌تپه دارد، چون حدود ۸۰ درصد کشاورزی‌اش وابسته به آب آمودریاست؛ اما برخلاف انتظار، واکنش رسمی تاشکند نه تهدیدآمیز، بل که محاسبه‌گرانه و هم‌کاری‌جویانه بوده است. رئیس‌جمهور ازبکستان (شوکت میرضیایف) در چند سخن‌رانی تصریح کرده که: «باید با افغانستان درباره استفاده از آب گفت‌وگو کرد؛ چون این کشور نیز حق توسعه دارد»؛ این بیان نشان می‌دهد که سیاست آبی ازبکستان اکنون تابع منطق واقع‌گرایی سازنده است: آن‌ها می‌دانند که مخالفت مستقیم با پروژه، نتیجه‌یی ندارد؛ چون افغانستان عملاً در حال اجراست؛ پس راه به‌تر، کنترل وضعیت از طریق تعامل و گفت‌وگو است؛ باین‌حال، هنوز هیچ توافق رسمی، کمیسیون مشترک دائمی یا مکانیزم نظارتی مشترک بین دو کشور شکل نگرفته است؛ بنابراین، ازبکستان در سطح دیپلماسی نرم و فنی عمل می‌کند (Shokory et al., 2023)، نه در چارچوب حقوقی و نهادی رسمی.

ترکمنستان نیز با وجود نگرانی‌های زیست‌محیطی، تمایل خود را به تداوم روابط سازنده ابراز کرده است. در منطق هیدروپلیتیکی، رفتار ترکمنستان نمونه‌یی از «دیپلماسی سازگارانه»^۱ است؛ یعنی پذیرش تغییر در نظام آبی منطقه، اما تلاش برای شکل‌دهی قواعد مشترک به‌منظور کاهش آسیب‌پذیری. ترکمنستان برخلاف ازبکستان کم‌تر وارد موضع‌گیری آشکار شده است (صالحی، ۱۴۰۴: ۱۵۴). این کشور خود در دهه‌های گذشته کانال عظیم قره‌قوم^۲ را از آمودریا منشعب کرده و بنابراین، از نظر تاریخی در موقعیت مشابه افغانستان قرار دارد.

^۱. Adaptive Diplomacy

^۲. کانال قره‌قوم یکی از بزرگ‌ترین کانال‌های مصنوعی جهان است که آب را از رود آمودریا به داخل صحرای قره‌قوم منتقل می‌کند. کانال در سال ۱۹۵۴م. در دوران اتحاد شوروی آغاز و مراحل اصلی آن در دهه‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰ ادامه یافت و بخش عمده کانال تا سال ۱۹۶۷ تکمیل شد. پس از آن، در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ توسعه و شاخه‌های فرعی برای آبیاری مناطق جدید به آن افزوده شد (-Karakum/https://www.britannica.com/topic/). (Canal?utm_source

نقشه (۳): کانال قره‌قوم منشعب از رود آمو، منبع (https://www.britannica.com/, n.d.)

به‌همین دلیل، نمی‌خواهد وارد موضعی شود که مشروعیت اقدام خودش را زیر سؤال ببرد. در سطح رسمی، دولت عشق‌آباد دیپلماسی «سکوت محتاطانه» را برگزیده است؛ یعنی نه تأیید، نه مخالفت. این سکوت در واقع بخشی از سیاست بی‌طرفی دائمی ترکمنستان است، که اجازه نمی‌دهد در مناقشات آبی طرف بگیرد (Bréthaut et al., 2022).

تاجیکستان، که در بالادست‌تر از افغانستان قرار دارد، بیش از آن‌که نگران کم‌بود آب باشد، به هماهنگی‌های منطقه‌یی و تبادل داده‌های فنی اهمیت می‌دهد. از منظر دوشنبه، اجرای پروژه‌های بزرگ آبی در کل حوضه آمودریا باید در چارچوب هم‌کاری‌های جمعی و با در نظر گرفتن منافع تمام کشورهای ذی‌نفع انجام شود (Hayat et al., 2022). این روی‌کرد، فرصتی برای شکل‌گیری سازوکارهای جدید هم‌کاری در قالب کمیسیون‌های مشترک یا توافقات چندجانبه فراهم می‌آورد. تاجیکستان خود کشور بالادست در حوضه آمودریاست و از دهه‌ها پیش با ازبکستان بر سر سد راغون^۱ اختلاف داشته است.

^۱ این سد بر روی رودخانه وختش در حال ساخت است. ساخت سد راغون در دوران شوروی (سال ۱۹۷۶) آغاز شد. در سال ۱۹۹۳، یک سیلاب بزرگ بخشی از بدنه نیمه‌کاره سد را تخریب کرد و کار متوقف شد. پس از استقلال تاجیکستان، دولت چندین بار تلاش کرد پروژه را احیا کند، ولی به‌دلیل کم‌بود سرمایه، روند کند بود. در سال ۲۰۱۶، دولت تاجیکستان شرکت ایتالیایی را به‌عنوان پیمان‌کار اصلی انتخاب کرد و ساخت مجدد به‌صورت رسمی از سر گرفته شد (https://www.britannica.com/topic/Rogun-Dam?utm).

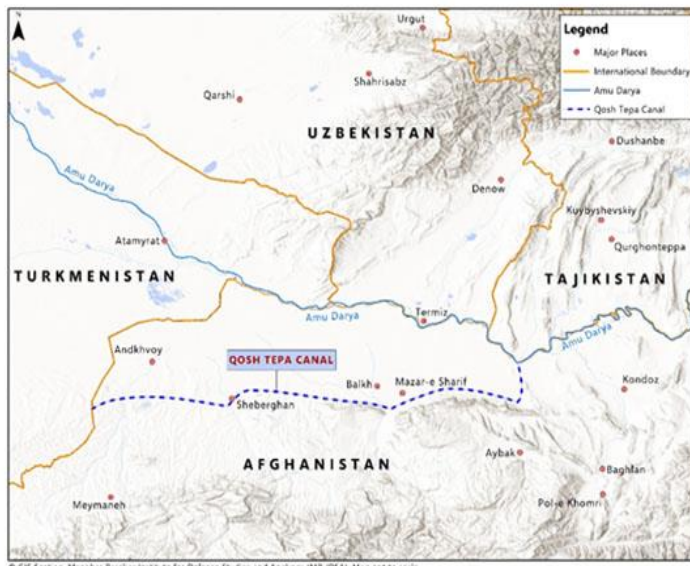

نقشه (۴): سد راغون بر روی رودخانه وخش کشور تاجیکستان، منبع (Halil Burak Sakal, n.d.)

از این رو، دوشنبه اصولاً با پروژه‌های مهار آب در بالادست مخالفت ندارد؛ بل که تأکید می‌کند که همه پروژه‌ها باید در چارچوب هم‌کاری منطقه‌ای انجام شود؛ بنابراین، دیدگاه تاجیکستان نسبت به قوش تپه فنی و سیستمی است، نگران جریان کلی آب است، نه اقدام یک کشور خاص. در سطح فرامنطقه‌ای، قدرت‌های بیرونی، مانند روسیه و چین نیز تحولات آبی آسیای مرکزی را از منظر ژئواستراتژیک دنبال می‌کنند. از دیدگاه آن‌ها، آب نه تنها منبع طبیعی، بل که عامل ثبات سیاسی و امنیت غذایی منطقه است. از این منظر، افغانستان به تدریج از یک متغیر امنیتی به یک متغیر ژئواکونومیک تبدیل می‌شود (Tsyguyarkina & Николаевна, 2025)؛ کشوری که با مدیریت منابع آبی خود می‌تواند در شبکه انرژی، ترانزیت و کشاورزی آسیای مرکزی نقش فزاینده‌ای ایفا کند. بدین ترتیب، در کنار ملاحظات فنی و منطقه‌ای، پروژه قوش تپه می‌تواند زمینه‌ساز گسترش دیپلماسی آبی میان افغانستان و همسایه‌گان شمالی باشد. مفهوم «دیپلماسی آب» به تلاش کشورها برای مدیریت منابع مشترک از طریق مذاکره، تبادل اطلاعات و توافقات چندجانبه اشاره دارد (Islam & Repella, 2015). موفقیت دیپلماسی آبی افغانستان در گرو تلفیق منافع ملی با منافع منطقه‌ای است. اگر پروژه قوش تپه بتواند به‌گونه‌ای مدیریت شود که هم نیازهای داخلی را پاسخ دهد و هم جریان طبیعی آب در پایین دست حفظ گردد، آن‌گاه افغانستان از یک بازیگر بالقوه مناقشه‌زا به بازیگر هم‌کاری محور در حوزه هیدروپلیتیک تبدیل خواهد شد. این وضعیت می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری ترتیبات جدید هم‌کاری در آسیای مرکزی گردد؛ ترتیباتی که براساس منطق هم‌سرنوشتی آبی، اعتمادسازی متقابل و توسعه پایدار استوار باشد.

۴-۳. جای‌گاه قوش تپه در سیاست خوداتکایی اقتصادی افغانستان

پروژه قوش تپه، به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین طرح‌های آبی تاریخ افغانستان (جدول ۱)، نه صرفاً اقدامی مهندسی، بل که نماد راه‌برد اقتصادی جدید امارت اسلامی در جهت خوداتکایی و استقلال اقتصادی به‌شمار می‌رود. این طرح با هدف انتقال بخشی از آب رود آمودریا به مناطق خشک شمال افغانستان، در پی آن است که کشاورزی را به موتور اصلی رشد اقتصادی و پایه تأمین امنیت غذایی کشور بدل سازد (نقشه ۵). در فضای پس از قطع کمک‌های خارجی، قوش تپه به ابزار عملی سیاستی تبدیل شده است که هدفش گذار از اقتصاد کمک‌محور به اقتصاد تولیدمحور است (Turner & Wangchuk, 2025)؛ سیاستی که در گفت‌مان رسمی امارت اسلامی از آن با عنوان «اقتصاد خودبسند» یاد می‌شود.

نقشه (۵): مسیر اصلی کانال قوش تپه، منبع (https://www.idsa.in/, n.d.)

افغانستان کشوری است که بیش از ۶۰ درصد جمعیت آن از طریق کشاورزی ارتزاق می‌کند؛ اما تنها بخش محدودی از زمین‌های حاصل خیز آن تحت آبیاری قرار دارد (اخباری و هم‌کاران، ۱۳۹۹: ۱۹). کمبود زیرساخت‌های آبی و وابسته‌گی به بارش‌های فصلی موجب شده که بخش بزرگی از ظرفیت تولیدی کشور بلااستفاده بماند. از این منظر، پروژه قوش تپه تلاشی است برای فعال‌سازی این ظرفیت نهفته و تبدیل آن به بنیان توسعه پایدار. انتقال آب از آمودریا و آبیاری بیش از نیم

میلیون هکتار زمین زراعی، می‌تواند شمال افغانستان را به یکی از قطب‌های کشاورزی منطقه تبدیل کند. بدین ترتیب، قوش تپه مستقیماً در خدمت تحقق هدف نخست سیاست خوداتکایی اقتصادی، یعنی «خودکفایی غذایی و احیای کشاورزی شمال افغانستان» قرار دارد (Thomas & Warner, 2015).

در این چارچوب، خودکفایی غذایی نه تنها هدف اقتصادی بل که ضرورتی امنیتی است. در دهه‌های گذشته، افغانستان بخش عمده غلات مصرفی خود را از کشورهای هم‌سایه وارد می‌کرد. نوسانات سیاسی و محدودیت‌های مرزی بارها موجب کم‌بود مواد غذایی و افزایش قیمت‌ها شده است. قوش تپه می‌تواند با افزایش تولید داخلی گندم، این وابستگی را کاهش دهد و زمینه را برای ثبات قیمتی و امنیت معیشتی فراهم کند (اسلامی و هم‌کاران، ۱۳۹۸: ۸۸)؛ علاوه‌براین، توسعه شبکه آبیاری، ایجاد کانال‌های فرعی و زیرساخت‌های وابسته، به گسترش صنایع تبدیلی و بازارهای محلی می‌انجامد و کشاورزی افغانستان را از حالت سنتی و ناپایدار به سمت تولید سازمان‌یافته سوق می‌دهد (جدول ۲).

دومین محور اساسی سیاست خوداتکایی اقتصادی امارت اسلامی، استقلال اقتصادی و کاهش وابستگی به کمک خارجی است (Aria, 2025). افغانستان در طول دو دهه گذشته یکی از وابسته‌ترین اقتصادهای جهان به کمک‌های بین‌المللی بود و بیش از دو سوم بودجه عمومی خود را از طریق حمایت‌های خارجی تأمین می‌کرد (Kargar et al., 2024). با تحولات سیاسی ۲۰۲۱ م؛ و خروج نیروهای بین‌المللی، این منابع تقریباً قطع شد و دولت جدید ناگزیر شد راهی برای تأمین درونی نیازهای خود بیابد. در چنین شرایطی، قوش تپه به‌عنوان پروژه‌یی که با تکیه بر منابع مالی داخلی و نیروی انسانی بومی اجرا می‌شود، نماد «استقلال از بیرون» و «اعتماد به ظرفیت‌های درون» تلقی می‌گردد.

جدول (۱): داده‌های فنی و اجرایی پروژه کانال قوش تپه

شاخص فنی و اجرایی	مقدار / توضیح
نام پروژه	کانال آبیاری قوش تپه
نوع پروژه	زیرساخت آبی و زراعتی ملی
موقعیت جغرافیایی	از ولسوالی کلدار ولایت بلخ تا ولسوالی اندخوی ولایت فاریاب
طول کل کانال	۲۸۵ کیلومتر
عرض کانال	۱۵۲ متر
ظرفیت آبدهی	۶۵۰ مترمکعب در ثانیه
مساحت اراضی قابل آبیاری	حدود ۵۸۰۰۰۰ هکتار زمین بکر و بایر
تعداد فازهای اجرایی	سه فاز (۱۰۸ + ۱۷۷ km + km شبکه‌های فرعی)
فاز نخست	از سربند تا ولسوالی دولت‌آباد - ۱۰۸ کیلومتر

فاز دوم	از دولت‌آباد تا ولسوالی اندخوی - ۱۷۷ کیلومتر
فاز سوم	احداث کانال‌های فرعی و توزیع آب در زمین‌های زراعتی
اشتغال‌زایی مستقیم	حدود ۵۵۰۰ کارگر ماهر و غیرماهر
اهداف کلیدی	افزایش تولید زراعتی، خودکفایی غذایی، احیای کشاورزی شمال و ایجاد اشتغال پایدار

منبع، (National Development Corporation Profile, 2023)

این پروژه به دولت امکان می‌دهد که ساختار اقتصادی کشور را از وابسته‌گی به کمک‌های نقدی و واردات غذایی، به سمت تولید و سرمایه‌گذاری داخلی سوق دهد. سرمایه‌گذاری در بخش آب و کشاورزی به‌ویژه در افغانستان که دارای اقلیم خشک و منابع آبی فرامرزی است، شکلی از «هیدرو-توسعه‌گرایی» را رقم می‌زند؛ الگویی که در آن آب نه تنها منبع طبیعی، بل که محرک اصلی توسعه ملی و استقلال اقتصادی است (Tsygarkina & Николаевна, 2025). از منظر نظری، این سیاست را می‌توان تجلی نوعی «اقتصاد مقاومتی» در سطح ملی دانست که هدفش کاهش تأثیرپذیری از فشارهای خارجی و تحریم‌های مالی است.

در کنار این دو بُعد کلان، قوش تپه نقشی تعیین‌کننده در بازتوزیع متوازن توسعه و اشتغال‌زایی منطقه‌یی دارد. در ساختار تاریخی افغانستان، توسعه اقتصادی به صورت نامتوازن میان مناطق مختلف توزیع شده است؛ جنوب و شرق کشور عمدتاً تحت تأثیر فعالیت‌های تجاری بوده‌اند، درحالی‌که شمال _ با وجود ظرفیت‌های آبی و خاکی بالا _ کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. اجرای پروژه قوش تپه این توازن را تغییر می‌دهد. با گسترش اراضی کشاورزی، ایجاد زیرساخت‌های آبی، جاده‌ها، و شبکه‌های توزیع برق، مناطق شمالی به کانون رشد اقتصادی تبدیل می‌شوند (Shokory et al., 2023). این امر علاوه بر افزایش تولید، فرصت‌های اشتغال فراوانی در بخش‌های مهندسی، خدمات فنی، حمل‌ونقل و صنایع وابسته ایجاد می‌کند و می‌تواند به کاهش فقر و مهاجرت داخلی بینجامد.

در بُعد اجتماعی نیز، اشتغال‌زایی ناشی از این پروژه به تثبیت جمعیت روستایی و بازگشت مهاجران کمک می‌کند. از آن‌جا که فقر و بی‌کاری از عوامل اصلی بی‌ثباتی اجتماعی در افغانستان هستند، گسترش فرصت‌های اقتصادی در مناطق روستایی می‌تواند به بهبود امنیت انسانی و کاهش آسیب‌پذیری اجتماعی منجر شود (درودی و مصلی‌نژاد، ۱۳۹۶: ۲۲۹)؛ بدین ترتیب، قوش تپه نه تنها موتور تولید اقتصادی، بل که ابزاری برای شکل‌دهی به توازن جمعیتی و اقتصادی در سطح ملی است.

جدول (۲): ابعاد و کارکردهای پروژه قوش تپه در سیاست خوداتکایی اقتصادی

بُعد تحلیلی	توضیح و محتوای کلیدی	پیامدها و دستاوردهای احتمالی
خودکفایی غذایی و احیای کشاورزی شمال	آب‌یاری بیش از نیم میلیون هکتار زمین در شمال؛ تبدیل اراضی خشک به زمین‌های حاصل‌خیز؛ کاهش وابستگی به واردات گندم	رشد تولید داخلی، ثبات قیمت مواد غذایی، تقویت امنیت معیشتی
استقلال اقتصادی و کاهش وابستگی خارجی	جای‌گزینی کمک‌های بین‌المللی با سرمایه‌گذاری داخلی؛ اجرای پروژه با نیروی انسانی بومی؛ تکیه بر منابع ملی	تثبیت استقلال اقتصادی، کاهش فشارهای خارجی، افزایش اعتماد به ظرفیت‌های داخلی
بازتوزیع توسعه و اشتغال‌زایی منطقه‌ای	تمرکز بر شمال کشور و توسعه متوازن؛ ایجاد زیرساخت‌های آبی، جاده و برق؛ گسترش صنایع وابسته به کشاورزی	کاهش فقر و مهاجرت، ایجاد اشتغال پایدار، توازن منطقه‌ای در توسعه
پیوند با الگوی هیدرو-توسعه‌گرایی خودکفایی	بهره‌گیری از منابع آبی به‌عنوان ابزار توسعه و قدرت اقتصادی؛ استفاده از آب در ساخت سیاست خودکفایی	شکل‌گیری اقتصاد پایدار بر پایه منابع طبیعی، تقویت موقعیت ژئواقتصادی کشور

بدین ترتیب، پروژه قوش تپه محور اصلی سیاست خوداتکایی اقتصادی افغانستان است؛ سیاستی که در پی آن است تا وابستگی تاریخی کشور به کمک خارجی و واردات غذایی را با ظرفیت‌های بومی جای‌گزین کند (Thomas & Warner, 2015). این پروژه با احیای کشاورزی شمال، گسترش زیرساخت‌های تولید، و ایجاد فرصت‌های اشتغال، مسیر تازه‌یی برای بازسازی اقتصادی کشور می‌گشاید. اگر مدیریت آن بر پایه اصول علمی و بهره‌وری پایدار پیش رود، می‌تواند افغانستان را از حاشیه‌نشینی اقتصادی به جای‌گاهی تبدیل کند که منابع طبیعی‌اش مبنای استقلال و قدرت اقتصادی باشد.

۴-۴. جای‌گاه پروژه قوش تپه بر تقویت اقتدار سیاسی امارت اسلامی

پروژه قوش تپه نه تنها یکی از بزرگ‌ترین طرح‌های زیربنایی افغانستان در دهه‌های اخیر است، بل که به یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاسی امارت اسلامی برای بازنمایی اقتدار، کارآمدی و ثبات تبدیل شده است (تصویر ۶). این پروژه در سطح نمادین و عملی، جای‌گاه ویژه‌یی در راه‌برد سیاسی حکومت دارد؛ زیرا توانسته است میان سه عرصه اصلی «سیاست»، «توسعه» و «مشروعیت» پیوند برقرار کند. از این منظر، قوش تپه فراتر از یک طرح مهندسی است؛ بیان‌گر تلاشی است برای بازسازی اقتدار دولت از ره‌گذر مدیریت منابع راه‌بردی و ارائه تصویری فعال از حکومت در عرصه داخلی و منطقه‌یی. در ساختار سیاسی افغانستان پس از ۲۰۲۱ م. امارت اسلامی با چالش‌های متعددی در حوزه مشروعیت (به رسمیت‌شناسی بین‌المللی) روبه‌رو بوده است (انصاری کارگر و اسلامی، ۱۴۰۳: ۱۲۴).

در غیاب سازوکارهای کانال‌های توزیع قدرت، حکومت ناگزیر است از ابزارهای دیگر برای نمایش کارآمدی و کسب مقبولیت عمومی بهره گیرد. در این میان، کارآمدی در اداره منابع طبیعی و تحقق پروژه‌های بزرگ ملی یکی از مؤثرترین شیوه‌ها برای ایجاد نوعی «مشروعیت عمل‌کردی» محسوب می‌شود. قوش تپه در همین چارچوب معنا می‌یابد: پروژه‌یی که دولت از طریق آن می‌کوشد توان خود را در اداره کشور، سازمان‌دهی منابع و مدیریت منافع ملی به نمایش بگذارد.

از نظر سیاسی، قوش تپه نوعی «سرمایه نمادین دولت» است. در کشوری که سال‌ها درگیر جنگ، وابستگی و بی‌ثباتی بوده، تحقق پروژه‌یی در این ابعاد نشان‌دهنده اراده، انسجام و ظرفیت تصمیم‌گیری در سطح ملی است. این پروژه برای امارت اسلامی کارکردی دوگانه دارد: از یک‌سو در داخل، ابزار نمایش نظم، کار و پیش‌رفت است؛ و از سوی دیگر، در خارج، نمادی از استقلال تصمیم‌گیری و اقتدار سیاسی در مدیریت منابع راه‌بردی کشور (درودی و مصلی‌نژاد، ۱۳۹۶: ۲۳۲)؛ از همین رو، قوش تپه در گفت‌مان رسمی حکومت نه فقط پروژه‌یی اقتصادی، بل که نشانه‌یی از «احیای اقتدار ملی» معرفی می‌شود.

در سطح داخلی، اجرای قوش تپه موجب شکل‌گیری نوعی اجماع مثبت پیرامون دولت شده است. اقشار مختلف، به‌ویژه جوامع محلی در شمال، پروژه را به‌عنوان نشانه‌یی از حضور مؤثر دولت در عرصه عمران و توسعه تلقی می‌کنند. این امر در کشوری که بی‌اعتمادی میان مردم و ساختارهای رسمی گسترده بوده، می‌تواند زمینه‌ساز بازسازی پیوند دولت - جامعه شود (Zibaei & Qaderi, 2025). دولت از ره‌گذر این طرح، حضور خود را نه از طریق ابزار امنیتی، بل که از طریق خدمات عمومی تثبیت می‌کند. در منطق علوم سیاسی، چنین فرایندی بخشی از «فرایند دولت‌سازی کارکردی» است؛ یعنی ایجاد اقتدار از مسیر کارآمدی و ارائه کالاهای عمومی به شهروندان.

در سطح سیاسی - اداری، قوش تپه عرصه‌یی برای هماهنگی نهادی و تمرکز تصمیم‌گیری ملی نیز فراهم کرده است. مدیریت چنین طرحی مستلزم هم‌کاری میان وزارت‌خانه‌ها، شوراهای محلی و نهادهای مالی است؛ امری که به یک پارچه‌گی بیش‌تر ساختار اداری امارت اسلامی یاری می‌رساند. در کشوری که دولت مرکزی برای دهه‌ها از ضعف در کنترل مناطق پیرامونی رنج می‌برده، اجرای موفق قوش تپه نشانه‌یی از بازگشت اقتدار دولت مرکزی در شمال کشور است. این بازگشت اقتدار از طریق عمران و سازنده‌گی، ماهیتی نرم دارد و به تحکیم چهره‌یی عمل‌گرایانه از حکومت کمک می‌کند.

در بُعد منطقه‌یی، قوش تپه به‌عنوان ابزار قدرت ژئوپلیتیکی نیز عمل می‌کند. کنترل بخشی از جریان رود آمودریا، جای‌گاه افغانستان را در معادلات آبی آسیای مرکزی ارتقا داده و دولت را از بازیگری منفعل به کنش‌گری مؤثر تبدیل کرده است. این تحول، بُعد دیگری از اقتدار سیاسی را

بازتاب می‌دهد: توانایی اثرگذاری بر تصمیم‌های منطقه‌ای از طریق مدیریت منابع طبیعی (Aria, 2025). امارت اسلامی از طریق پیش‌برد این پروژه توانسته است پیام سیاسی روشنی ارسال کند مبنی بر این که افغانستان قادر است منابع خود را بدون اتکا به بازیگران خارجی سامان دهد. این پیام نه تنها در حوزه اقتصادی، بل که در عرصه دیپلماسی و سیاست منطقه‌ای نیز اعتبار سیاسی دولت را افزایش می‌دهد.

از سوی دیگر، قوش تپه به امارت اسلامی کمک کرده است تا تصویر خود را در افکار عمومی داخلی و منطقه‌ای اصلاح کند. در فضای بین‌المللی که نگاه‌ها نسبت به حکومت جدید افغانستان عمدتاً امنیتی و منفی است، نمایش موفقیت در یک پروژه ملی عمرانی می‌تواند وجهه‌ی توسعه‌گرا و مسؤولیت‌پذیر از حکومت ارائه دهد. این امر به‌ویژه در تعامل با کشورهای هم‌سایه، سازمان‌های منطقه‌ای و نهادهای فنی بین‌المللی اهمیت دارد؛ زیرا به دولت امکان می‌دهد تا از جای‌گاه یک حکومت صرفاً سیاسی به دولتی «توانمند در مدیریت منابع» ارتقا یابد (Khan et al., 2025). در این معنا، قوش تپه ابزاری برای تولید تصویر مثبت سیاسی و کاهش فشارهای بین‌المللی محسوب می‌شود.

تصویر (۶): جای‌گاه و نقش پروژه قوش تپه در نمایه‌سازی اقتدار سیاسی

بدین ترتیب، پروژه قوش تپه در راه‌برد سیاسی امارت اسلامی جای‌گاهی فراتر از یک طرح توسعه‌ی دارد. این پروژه تجسمی از سیاست اقتدار از مسیر کارآمدی است؛ سیاستی که در آن دولت

می‌کوشد از طریق اجرای پروژه‌های بزرگ ملی، چهره‌ی باثبات، مستقل و توان‌مند از خود بسازد. در سطح داخلی، قوش تپه پیوند دولت و جامعه را از مسیر عمران و خدمت عمومی تقویت می‌کند، و در سطح منطقه‌ی، جای‌گاه افغانستان را در معادلات ژئوپلیتیکی ارتقا می‌دهد (قریشی، میان‌آبادی و شفائی، ۱۳۹۸: ۲۴۵)؛ بدین ترتیب، قوش تپه را می‌توان یکی از مهم‌ترین ابزارهای امارت اسلامی برای تحکیم اقتدار سیاسی و بازسازی وجهه دولت در نظم نوین افغانستان دانست.

۵. مناقشه

پروژه قوش تپه نه تنها یک طرح آبی - کشاورزی، بل که سازوکاری راه‌بردی در پیوند میان قدرت هیدروپلیتیکی، توسعه اقتصادی و اقتدار سیاسی امارت اسلامی است. این نتایج با پرسش اصلی پژوهش هم‌سو است؛ زیرا نشان می‌دهد کنترل فیزیکی بر بخشی از جریان آمودریا، افغانستان را از «بازیگر حاشیه‌ی^۱» به «کنش‌گر مؤثر^۲» در معادله آبی آسیای میانه منتقل کرده و در سطح داخلی، به تقویت سیاست خودانگیزی اقتصادی و خودکفایی غذایی منجر می‌شود. به بیان دیگر، یافته‌های پژوهش تأیید می‌کند که قوش تپه حلقه پیوند میان آب، توسعه و مشروعیت سیاسی است و به بازتعریف موقعیت ژئوپلیتیکی افغانستان کمک می‌کند.

در مقایسه با مطالعات پیشین، یافته‌های این پژوهش ضمن هم‌سویی با نتایج سربلند و ستانکزی (۲۰۲۴) و مشتاق (۲۰۲۴) درباره نقش اقتصادی و توسعه‌ی کانال قوش تپه، ابعاد جدیدی را برجسته می‌کند. آثار گذشته بیش‌تر بر پیامدهای فنی، اقتصادی و ظرفیت کشاورزی پروژه تمرکز داشته‌اند، در حالی که این پژوهش ماهیت هیدروپلیتیکی و نقش پروژه در بازتوزیع قدرت آبی و مشروعیت‌سازی دولت را برجسته می‌سازد؛ هم‌چنین، با یافته‌های خادم‌زاده (۱۴۰۴) درباره تأثیر پروژه بر تعارض و هم‌کاری منطقه‌ی هم‌پوشانی دارد؛ اما با طرح چارچوب «هیدرو- توسعه‌گرایی»، فراتر از تحلیل تعارض - هم‌کاری رفته و پیوند میان کنترل آب و اقتدار سیاسی را تبیین می‌کند. تفاوت اصلی این پژوهش با آثار پیشین در تأکید بر «کارکرد نمادین و سیاسی پروژه» و نقش آن در تولید مشروعیت عمل‌کردی است که پیامدهای نظری و سیاستی گسترده‌تری را بیان می‌کند.

در عین حال، برخی یافته‌ها دارای ابعاد غیرمنتظره است. از جمله این که پروژه‌ی فنی، به مثابه «سرمایه نمادین دولت» عمل کرده و فراتر از کارکرد اقتصادی، به ابزاری برای بازسازی دولت و بازنمایی اقتدار سیاسی تبدیل شده است. این امر اهمیت نظری مفهوم هیدرو - توسعه‌گرایی را تقویت می‌کند؛ زیرا نشان می‌دهد منابع طبیعی می‌توانند به منابع مشروعیت سیاسی بدل شوند. از

¹. Marginal Actor

². Influential Actor

نظر عملی نیز، نتایج نشان می‌دهد که موفقیت پایدار قوش تپه منوط به گذار از هیدروژمونی سخت به الگوی هم‌کارمحور و نهادینه‌سازی دیپلماسی آب با کشورهای پایین دست است.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۶-۱. نتیجه‌گیری

کشورها براساس منافع ملی و نیازهای داخلی خود، سیاست‌های متنوع و چندسطحی را دنبال می‌کنند تا بتوانند خدمات عمومی را به شکلی کارآمد سامان دهند. افغانستان نیز با توجه به موقعیت ویژه ژئوپلیتیکی خود در آسیای میانه، در وضعیتی قرار دارد که این موقعیت می‌تواند هم منشأ چالش و منازعه باشد و هم فرصت. در چنین چارچوبی، پروژه قوش تپه می‌تواند به‌مثابه گذار افغانستان از وضعیت انفعال به جای‌گاه کنش‌گری فعال در نظام آبی منطقه بدل شود.

در بُعد اقتصادی، این پروژه به هسته سیاست خوداتکایی و استقلال اقتصادی امارت اسلامی در چارچوب راه‌برد توسعه ملی تبدیل شده و به‌عنوان ابزاری راه‌بردی برای عبور از اقتصاد کمک‌محور به اقتصاد تولیدمحور عمل می‌کند؛ به‌گونه‌یی که با آبیاری گسترده اراضی شمال، احیای ظرفیت‌های کشاورزی و کاهش وابسته‌گی غذایی، به یکی از محورهای اصلی امنیت معیشتی و بازسازی اقتصادی کشور تبدیل می‌شود.

در سطح سیاسی نیز قوش تپه به ابزاری برای برجسته‌سازی مشروعیت عمل‌کردی و تقویت اقتدار دولت بدل شده، زیرا کارآمدی در بهبود معیشت و ارائه خدمات عمومی به‌طور مستقیم در ادراک افکار عمومی از دولت اثرگذار است و این پروژه از ره‌گذر حضور ملموس دولت در عرصه‌های تولیدی و اقتصادی، به بازسازی پیوند دولت و جامعه و تقویت ظرفیت حکمرانی یاری می‌رساند.

در سطح منطقه‌یی و فرامنطقه‌یی نیز، قوش تپه با افزایش وزن ژئوپلیتیکی افغانستان، زمینه ورود فعال‌تر کشور به گفت‌وگوهای چندجانبه و ابتکار در حوزه دیپلماسی آب را فراهم می‌کند و نقش افغانستان را در معادلات آبی آسیای میانه پُررنگ‌تر می‌سازد.

۶-۲. پیشنهادات

در عرصه سیاست‌گذاری، بهره‌گیری مؤثر از ظرفیت‌های پروژه قوش تپه در عرصه عمل، مستلزم توجه به روی‌کرد هم‌کارمحور در سطح منطقه‌یی و تقویت دیپلماسی آب با کشورهای پایین دست است تا زمینه کاهش سوءبرداشت‌ها و تبدیل منازعه بالقوه به تعامل سازنده فراهم شود.

از منظر پژوهشی نیز انجام مطالعات چندبُعدی نسبت به پروژه قوش تپه لازم است، تا در کنار ابعاد سیاسی، به ابعاد امنیتی و حتا فرهنگی آن هم توجه شود. بدین‌معنا که این پروژه بیش از این‌که به آن نگاه هنجاری و ارزشی داده شود، به‌مثابه یک «موضوع» مورد مطالعه علمی قرار گیرد.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که در ارتباط با این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافع مالی، سازمانی، شغلی یا وابسته‌گی حرفه‌یی وجود ندارد.

ORCID

Alireza Ansary Kargar

 <https://orcid.org/0009-0006-8312-5010>

Mohammad taqi payman

 <https://orcid.org/0009-0002-0376-3954>

Basir Ahmad Hasin

 <http://orcid.org/0009000253898363>

منابع

۱. اخباری، ابوالفضل؛ اخباری، محمد و هم‌کاران. (۱۳۹۹). «تحلیل هیدروپلیتیکی ساختار نوین روابط بین‌الملل (مطالعه موردی: ایران و افغانستان)». فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای). ۱۰(۲). ۴۱ - ۱۵. http://www.jgeoqeshm.ir/article_109356_en.html
۲. اسلامی، روح‌اله؛ سرحدی، رضا و فیضی، مهدی. (۱۳۹۸). «راهبردهای دیپلماسی تأمین حقایق رودخانه هیرمند». پژوهش‌های راهبردی سیاست. ۸(۳۰). ۷۱-۱۰۲. <https://doi.org/10.22054/qps.2019.32981.2020>
۳. انصاری کارگر، علیرضا؛ اسلامی، روح‌الله. (۱۴۰۳). «طالبان و سازمان همکاری شانگهای: تأثیر تعامل امنیتی بر سیاست و اقتصاد». فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز. ۳۰(۱۲۵). ۱۵۸ - ۱۲۱. https://ca.ipisjournals.ir/article_714201_en.html
۴. انصاری کارگر، علیرضا؛ حصین، بصیراحمد، و رحیمی، عتیق‌الله. (۱۴۰۴). «تأثیر هیدروپلیتیک منطقه‌یی حکومت امارت اسلامی افغانستان بر هم‌گرایی منابع آبی فرامرزی». فصل‌نامه علمی - پژوهشی غالب. ۱۴(۲). ۴۷ - ۷۱. <https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.14.I.2.13>
۵. خادم‌زاده، جواد. (۱۴۰۴). «رویکرد آبی طالبان: تأثیر پروژه قوش تپه بر تعارض و همکاری منطقه‌ای». فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز. ۳۱(۱۳۲). ۲۴۲ - ۲۱۹.
۶. درودی، مسعود؛ مصلی‌نژاد، عباس. (۱۳۹۶). «درآمدی بر رویکرد آرایش سیاسی؛ به‌مثابه بستری برای ارتقای ظرفیت سیاست‌گذاری توسعه دولت». فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی. ۷(۲۵). ۲۲۳ - ۲۴۳. https://sspp.iranjournals.ir/article_29734_en.html

۷. ذکی، یاشار؛ بدیعی ازندهای، مرجان و گلزاری، امید اسلام جمال. (۱۴۰۱). «الگویابی بنیان‌های هیدروپلیتیک همگرایانه و واگرایانه بین ایران، افغانستان و ترکمنستان در حوضه‌های آبریز مرزهای شرقی». فصلنامه روابط خارجی. ۱۴(۵۴). ۹۷ - ۱۳۵. [10.22034/fr.2022.155793](https://doi.org/10.22034/fr.2022.155793)
۸. صالحی، ابوالحسن. (۱۴۰۴). «نقش بندر چابهار در گسترش تعامل میان افغانستان، ایران و هند». مجله علمی - تحقیقی بهارستان. ۳(۱). پیاپی ۷. ۱۴۳ - ۱۷۱. <https://doi.org/10.61438/bsrqj.v3i1.175>
۹. فرجی، محمدرضا. (۱۴۰۰). «قدرت‌های نوظهور و نظم هژمونیک». فصلنامه مطالعات راهبردی. ۲۴(۲). ۱۸۳ - ۲۰۹. https://quarterly.risstudies.org/article_139331_en.html
۱۰. قریشی، سیده زهرا؛ میان‌آبادی، حجت و شفائی، مسعود موسوی. (۱۳۹۸). «نقش قدرت در دیپلماسی آب». تحقیقات مناسبات آب ایران. ۱۵(۲). ۲۶۴ - ۲۴۲. https://www.iwrr.ir/article_85778_en.html
۱۱. کاویانی‌راد، مراد؛ ساسان‌پور، فرزانه و نصرتی، حمیدرضا. (۱۳۹۸). «واکاوی مفهوم امنیت آب از منظر جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک». فصلنامه ژئوپلیتیک. ۱۵(۱). ۵۹ - ۲۳. https://journal.iag.ir/article_79242_en.html
۱۲. گرگیج، فرهاد؛ خزایی، ضیاء. (۱۳۹۸). «بررسی تاثیر هیدروپلیتیک هیرومند بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه تخصصی علوم سیاسی. ۱۴(۴۷). ۴۹ - ۷۰. <http://sanad.iau.ir/en/Journal/psq/Article/1102062>
13. Abdurazzokov, D. (2024). The impact of the Koshtepa canal in Afghanistan on the hydro-politics of Central Asia. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 5(5), 193–204. <https://doi.org/10.62156/habitus.1414068>
14. Al-Muqdad, S. W. H. (2022). The spiral of escalating water conflict: The theory of hydro-politics. *Water*, 14(21), 3466. <https://doi.org/10.3390/w14213466>
15. Ansari Kargar, A. K., Fazili, M. H., & Sadat, S. A. S. (2026). Analyzing China's security policy in East Asia within the framework of offensive realism (2013–2025). *Journal of Social Sciences and Humanities*, 3(1), 189–204. <https://doi.org/10.62810/jssh.v3i1.198>
16. Aria, N. (2025a). Exploring the possibility of overcoming the anarchic nature of the international system through a constructivist approach. *The IUP Journal of International Relations*, 19(1), 7–20. <https://doi.org/10.71329/IUPJIR/2025.19.1.7-20>
17. Aria, N. (2025b). The power of ideas: A constructivist reinterpretation of security in international relations. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 2(3), 18–36. <https://doi.org/10.62810/jssh.v2i3.120>
18. Bréthaut, C., Ezbakhe, F., McCracken, M., Wolf, A., & Dalton, J. (2022). Exploring discursive hydro-politics: A conceptual framework and research agenda. *International Journal of Water Resources Development*, 38(3), 464–479. <https://doi.org/10.1080/07900627.2021.1944845>
19. Crosslin, E. (2025). Monitoring the Qosh Tepa Canal Project: A geospatial timeline of Taliban water diversion. *Honors Thesis*, 1–23.

20. Darroudi, M., & Mosallanejad, A. (2018). Income on the political settlements approach; the context for improving government policy development capacity. *Strategic Studies of Public Policy*, 7(25), 223–243.
21. Doroudi, M., & Mosallanejad, A. (2017). An introduction to the political arrangement approach. *Strategic Studies of Public Policy Quarterly*, 7(25), 223–243.
22. Eslami, R., Sarhadi, R., & Feizi, M. (2019). The mechanism of water rights diplomacy strategy for Iran in the Hirmand River. *Political Strategic Studies*, 8(30), 71–102. <https://doi.org/10.22054/qps.2019.32981.2020>
23. Faraji, M. (2021). Emerging powers and hegemonic order. *Strategic Studies Quarterly*, 24(2), 183–209.
24. Ghoreishy, S. Z., Mianabadi, H., & Mousavi Shafaei, S. M. (2019). The role of power in water diplomacy. *Iran Water Resources Research*, 15(2), 242–264.
25. Gorgij, F., & Khazaei, Z. (2019). Investigation of Hirmand hydropolitical effect on national security of Iran. *Political Science Quarterly*, 14(47), 49–70.
26. Halil Burak Sakal. (n.d.). The Vakhsh River Basin and the Rogun Dam. ResearchGate.
27. Hayat, S., Gupta, J., Vegelin, C., & Jamali, H. (2022). A review of hydro-hegemony and transboundary water governance. *Water Policy*, 24(11), 1723–1740. <https://doi.org/10.2166/wp.2022.256>
28. Islam, S., & Repella, A. C. (2015). Water diplomacy: A negotiated approach to manage complex water problems. *Journal of Contemporary Water Research & Education*, 155(1), 1–10. <https://doi.org/10.1111/j.1936-704X.2015.03190.x>
29. Kargar, A. A., Fazeli, M. H., & Sadat, S. A. S. (2024). Examining US and EU approaches to state-building in Afghanistan after 2001. *Kunduz University International Journal of Islamic Studies and Social Sciences*, 18–35.
30. Khan, A., Kausar, A., Shafiq, M. O., & Ejaz, F. (2025). Pak-Afghan water cooperation in Kabul River basin. *International Journal of Policy Studies*, 5(1), 1–39.
31. Khademzadeh, J. (2025). The Taliban's water approach: The impact of the Qosh Tapa project on regional conflict and cooperation. *Central Asia and Caucasus Journal*, 31(132), 219–244. <https://doi.org/10.22034/ca.2025.2067629.1907>
32. Mushtaq, B. K. (2024). The economic importance and self-sufficiency of Qosh Tapa irrigation canal. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.5394516>
33. National Development Corporation. (2023). Profile of National Development Corporation of Afghanistan.
34. Salihi, A. (2025). The role of Chabahar Port in regional cooperation. *Baharistan Scientific Research Quarterly Journal*, 143–171. <https://doi.org/10.61438/bsrq.v3i1.175>
35. Shokory, J. A. N., Schaepli, B., & Lane, S. N. (2023). Water resources of Afghanistan under climate change. *Hydrological Sciences Journal*, 68(3), 507–525. <https://doi.org/10.1080/02626667.2022.2159411>
36. Thomas, V., & Warner, J. (2015). Hydropolitics in the Harirud/Tejen River Basin. *Water International*, 40(4), 593–613. <https://doi.org/10.1080/02508060.2015.1059164>
37. Turner, M., & Wangchuk, D. (2025). National development planning and sustainability: The case of Bhutan. *Sustainability*, 17(7), 3261. <https://doi.org/10.3390/su17073261>

38. Zeitoun, M., & Warner, J. (2006). Hydro-hegemony framework for transboundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), 435–460. <https://doi.org/10.2166/wp.2006.054>
39. Zibaei, M., & Qaderi, W. (2025). Middle East protagonists and power shifts in Afghanistan. *International Studies Journal*, 22(1), 355–380. <https://doi.org/10.22034/isj.2025.496680.2269>

References

1. Abdurazzokov, D. (2024). The impact of the Koshtepa canal in Afghanistan on the hydro-politics of Central Asia. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 5(5), 193–204. <https://doi.org/10.62156/habitus.1414068>
2. Al-Muqdadi, S. W. H. (2022). The spiral of escalating water conflict: The theory of hydro-politics. *Water*, 14(21), 3466. <https://doi.org/10.3390/w14213466>
3. Ansari Kargar, Alireza; Eslami, Ruhollah. (2024). The Taliban and the Shanghai Cooperation Organization: The impact of security interaction on politics and economy. *Central Asia and Caucasus Studies Quarterly*, 30(125), 121–158. https://ca.ipisjournals.ir/article_714201_en.html
4. Ansari Kargar, Alireza; Hossein, Basir Ahmad; Rahimi, Atiqullah. (2025). The impact of the regional hydro-politics of the Islamic Emirate of Afghanistan on transboundary water resource convergence. *Ghalib Scientific-Research Quarterly*, 14(2), 47–71. <https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.14.I.2.13>
5. Aria, N. (2025a). Exploring the possibility of overcoming the anarchic nature of the international system through a constructivist approach. *The IUP Journal of International Relations*, 19(1), 7–20. <https://doi.org/10.71329/IUPJIR/2025.19.1.7-20>
6. Aria, N. (2025b). The power of ideas: A constructivist reinterpretation of security in international relations. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 2(3), 18–36. <https://doi.org/10.62810/jssh.v2i3.120>
7. Akhbari, Abolfazl; Akhbari, Mohammad; Esmail Porrooshan, A. A.; Ranjbar, M.; Bahak, B. (2020). Hydro-political analysis of the new structure of international relations (Case study: Iran and Afghanistan). *Geography (Regional Planning)*, 10(1), 15–41. http://www.jgeoqeshm.ir/article_109356_en.html
8. Bréthaut, C., Ezbakhe, F., McCracken, M., Wolf, A., & Dalton, J. (2022). Exploring discursive hydro-politics: A conceptual framework and research agenda. *International Journal of Water Resources Development*, 38(3), 464–479. <https://doi.org/10.1080/07900627.2021.1944845>
9. Crosslin, E. (2025). Monitoring the Qosh Tepa Canal project: A geospatial timeline of Taliban water diversion. *Honors Thesis*, 1–23.
10. Darroudi, M., & Mosallanejad, A. (2018). Income on the political settlements approach; the context for improving government policy development capacity. *Strategic Studies of Public Policy*, 7(25), 223–243.
11. Doroudi, Masoud; Mosallan-Nejad, Abbas. (2017). An introduction to the political arrangement approach. *Strategic Studies of Public Policy Quarterly*, 7(25), 223–243. https://sspp.iranjournals.ir/article_29734_en.html
12. Eslami, Ruhollah; Sarhadi, Reza; Feyzi, Mehdi. (2019). Strategies of water rights diplomacy for securing the Helmand River share. *Strategic Policy Research*, 8(30), 71–102. <https://doi.org/10.22054/qpps.2019.32981.2020>
13. Faraji, Mohammadreza. (2021). Emerging powers and hegemonic order. *Strategic Studies Quarterly*, 24(2), 183–209.

14. Ghoreishy, S. Z., Mianabadi, H., & Mousavi Shafae, S. M. (2019). The role of power in water diplomacy. *Iran Water Resources Research*, 15(2), 242–264.
15. Gorgij, Farhad; Khazaei, Zia. (2019). The impact of Helmand hydropolitics on national security of Iran. *Political Science Quarterly*, 14(47), 49–70.
16. Halil Burak Sakal. (n.d.). The Vakhsh River Basin and the Rogun Dam. ResearchGate. https://www.researchgate.net/figure/The-Vakhsh-River-Basin-and-the-Rogun-Dam-Source-ENR-2016_fig1_360080622
17. Hayat, S., Gupta, J., Vegelin, C., & Jamali, H. (2022). A review of hydro-hegemony and transboundary water governance. *Water Policy*, 24(11), 1723–1740. <https://doi.org/10.2166/wp.2022.256>
18. Islam, S., & Repella, A. C. (2015). Water diplomacy: A negotiated approach to manage complex water problems. *Journal of Contemporary Water Research & Education*, 155(1), 1–10. <https://doi.org/10.1111/j.1936-704X.2015.03190.x>
19. Kargar, Alireza Ansari; Fazeli, M. H.; Sadat, S. A. S. (2024). Examining US and EU approaches to state-building in Afghanistan after 2001. *Kunduz University International Journal of Islamic Studies and Social Sciences*, 18–35. <https://doi.org/10.71082/5hkm0712>
20. Khan, A., Kausar, A., Shafiq, M. O., & Ejaz, F. (2025). Pak-Afghan water cooperation in Kabul River basin. *International Journal of Policy Studies*, 5(1), 1–39.
21. Khademzadeh, Javad. (2025). The Taliban's water approach: The impact of the Qosh Tapa project on regional conflict and cooperation. *Central Asia and Caucasus Journal*, 31(132), 219–244. <https://doi.org/10.22034/ca.2025.2067629.1907>
22. Mushtaq, B. K. (2024). The economic importance and self-sufficiency of Qosh Tapa irrigation canal. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.5394516>
23. National Development Corporation. (2023). Profile of National Development Corporation of Afghanistan. <https://www.ndc.gov.af/wp-content/uploads/2023/09/National-Development-Corporation-Profile-1444-Farsi.pdf>
24. Salihi, A. (2025). The role of Chabahar Port in regional cooperation. *Baharistan Scientific Research Quarterly Journal*, 143–171. <https://doi.org/10.61438/bsrqj.v3i1.175>
25. Shokory, J. A. N., Schaeffli, B., & Lane, S. N. (2023). Water resources of Afghanistan under climate change. *Hydrological Sciences Journal*, 68(3), 507–525. <https://doi.org/10.1080/02626667.2022.2159411>
26. Thomas, V., & Warner, J. (2015). Hydropolitics in the Harirud/Tejen River Basin. *Water International*, 40(4), 593–613. <https://doi.org/10.1080/02508060.2015.1059164>
27. Turner, M., & Wangchuk, D. (2025). National development planning and sustainability: The case of Bhutan. *Sustainability*, 17(7), 3261. <https://doi.org/10.3390/su17073261>
28. Zeitoun, M., & Warner, J. (2006). Hydro-hegemony framework for transboundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5), 435–460. <https://doi.org/10.2166/wp.2006.054>
29. Zibaei, M., & Qaderi, W. (2025). Middle East protagonists and power shifts in Afghanistan. *International Studies Journal*, 22(1), 355–380. <https://doi.org/10.22034/isj.2025.496680.2269>
30. Zaki, Y., Badiie Azendahi, M., & Golzari, O. E. J. (2022). Hydropolitics in Iran, Afghanistan, and Turkmenistan. *Foreign Relations Quarterly*, 14(2), 94–135. <https://doi.org/10.22034/fr.2022.155793>